भन्छिन् आमा
समयमै स्वस्थ शुरूवात

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशिकरणको दृष्टीकोणबाट कार्यक्रममा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

२०७०

USAID
अमेरिकी जनताबाट

सुआहारा
सबैको परिवार फलोस् फुलोस्

यो सामाग्री किन ?

सुआहारा अन्तरगत संचालन भएका विभिन्न क्रियाकलापहरूलाई लैङ्गिक तथा सामाजिक समाबेशिकरणको दृष्टिकोणबाट प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न सहयोग पुऱ्याउनका लागि यो तयार गरिएको हो ।

कसले प्रयोग गर्ने ?

यो सामाग्री सुआहाराका कर्मचारी, साझेदार संस्थाका संयोजक, फिल्ड सुपरभाईजरले प्रयोग गर्नेछन् साथै सुआहारा लागू भएको जिल्लाका सम्बन्धित प्रत्यक्ष वा अप्रत्क्ष रूपमा सम्लग्न सबै सरोकारवालाहरूले प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

कहिले प्रयोग गर्ने ?

सुआहाराले निर्धारण गरेका क्रियाकलापहरू संचालन गर्दा वा संचालन भएका क्रियाकलापहरू अनुगमन गर्न जाँदा सम्बन्धित कर्मचारी र सरोकारवालाले प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

कसरी प्रयोग गर्ने ?

कुनै पनि क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्दा वा अनुगमनमा जाँदा यस सामाग्रीमा उल्लेख भए अनुरूप संचालन गर्ने वा गराउनका लागि सहयोग गर्ने ।

क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्दा समयमा वा अनुगमन गर्दा यस पुस्तिकामा उल्लिखित भएका बुदाँहरूलाई सम्झनको लागि समय समयमा हेरी लैङ्गिक तथा समाजिक समावेशिकरणका दृष्टिकोणबाट कार्य गर्ने वा गर्न सहयोग गर्ने ।

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशिकरणको दृष्टीकोणबाट कार्यक्रममा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

क्रियाकलापहरू	निश्चित गर्ने
एकिकृत पोषण	
स्वास्थ्य आमा समूह छलफल 	• वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका गर्भवती/आमाहरूको सहभागिता छ या छैन ? • सहभागी हुन नसकेका गर्भवती/आमाहरू सहाभागि हुन नसक्नुका कारणहरू तथा त्यसका समाधानका बारेमा छलफल भयो ? • छलफलमा सहभागी हुन नसकेका गर्भवतीरआमाहरूको घरैमा गएर परामर्श दिइयो ? सहभागी हुन प्रोत्साहन गरियो ? • सबै सहभागीहरूले उत्तिकै रूपमा बोल्ने अवसर प्राप्त गरेका छन् ? वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूको सक्रिय रूपमा सहभागिता रहेको छ ? • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूलाई सक्रिय सहभागिताकालागि के कस्ता प्रयासहरू गरिए ? • सिकेका कुराहरूलाई व्यवहारमा उतार्ने क्रममा आइपर्ने कठिनाइका बारेमा छलफल गर्ने र नयाँ बाधा बनाउने • सामुहिक रूपमा एक अर्कालाई कसरी सहयोग गर्न सक्छन् भन्ने बारेमा छलफल • कसरी श्रीमान् र परिवारका सदस्यहरूले गर्भवती वा आमाले गर्ने काममा सहयोग गर्न सक्छन् भन्ने विषयमा छलफल (सानो कामबाट शुरूवात) • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाले उठाएका विषेश सवालहरूबारे छलफल भयो?
सहयोगी समूह छलफल 	• १000 दिनका महिलाहरूको श्रीमान्/सासु वा परिवारका मूख्य सदस्यको सहभागिता छ ? • विषेशगरी वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूको श्रीमान्, सासु वा परिवारका मूख्य सदस्यहरूको सहभागिता छ? • श्रीमान्, सासु तथा परिवारमा अन्य निर्णय गर्नेहरू संगै छलफल हुँदा उनीहरूको भूमिका नियन्त्रणकारी नभई सहयोगीको रूपमा रहेको छ ? • एकिकृत पोषणसंग सम्बन्धित मुख्य व्यवहारहरू अपनाउनका लागि आई पर्ने समस्या समाधान गर्न कसरी श्रीमन्, सासु, परिवारका अन्य मूख्य सदस्य तथा समूहहरूले गर्भवती/आमाहरूलाई सहयोग गर्न सक्दछन् भन्ने विषयमा छलफल भयो ? • गर्भवती र आमाहरूको घरायसी कामको बोझ कम गर्न सकिने सहयोगका बारेमा छलफल ? • गर्भवती र आमाहरूलाई पोषणका लागि चाहिने स्रोत र सेवामा पहुँच पुऱ्याउने बारेमा छलफल ?
घरभेट तथा प्रत्यक्ष कुराकानी 	• गर्भवती/आमारूलाई भेटेर कुराकानी गर्दा पहिचान गरिएका बाधा अवरोधहरूमा आधारित रहेर श्रीमान, सासूहरू तथा परिवारका अन्य मूख्य सदस्यसंग कुराकानी भयो ? • श्रीमान, सासू तथा परिवारका मूख्य सदस्यहरूसँगको छलफलबाट आएको गर्न सकिने सानासाना कामका बारेमा सहमति गरियो ? • बच्चा र आमाको स्वास्थ्य राम्रो र बलियो बनाउन घरायसी कार्यहरू र सरसफाइमा सहयोग

	• टाढा गएर काम गर्नुपर्ने स्तनपान गराइरहेकी आमालाई उनको काममा सहयोग गरी स्तनपान गराउनका लागि समय उपलव्ध गराउने • विविध खालका खाना उपलव्ध गराउन तथा उनीहरूको पहुँचमा पुऱ्याउन • घरायसी खाद्यान्नको उत्पादनमा सहभागी हुने र सहयोग गर्ने • गर्भवती आमा र बच्चाको स्वास्थ्य जाँचको लागि स्वास्थ्य संस्थामा जाने र स्वास्थ्य परामर्श र सेवा लिन सहयोग गर्ने • समुह तथा बैठकमा सहभागी हुनका लागि परिवारमा सहज वातावरण बनाउन • महिलाले आफू र बच्चाको हितका लागि निर्णय गर्न सक्ने वातावरण बनाउने
खाना बनाउने प्रदर्शनी 	• प्रदर्शनीका बेला १000 दिनका महिला समेत परिवारका मूख्य सदस्यको सहभागिता रहेको छ ? • प्रदर्शनमा गरिए अनुसार चाहिने सामाग्री र सहयोग उपलब्ध गराउन परिवारको बारेमा सदस्यसंग छलफल भएको छ ? • खाना बानाउनु र खुवाउनु अगाडि उपस्थित महिला तथा पुरुष द्धुवैले साबुन पानीले हात धुने अभ्यास गरेका छन् ?
सहयोगी सहजकर्ताको परिचालन 	• वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका १000 दिनका महिला र तीनका परिवारलाई भेटी छलफल भएको छ ? • स्रोत र सेवामा पहुँच नपुगेका १000 दिनका महिला र तीनका परिवारसंग छलफल गरी पहुँचमा पुऱ्याउन पहल भएको छ ? • समूहमा सहभागि हुन नसकेका महिलाहरूलाई समूहमा सहभागि गराउन सकेका छन् । • भौगोलिक रूपमा टाढा रहेका महिलाहरूको पोषणलाई चाहिने स्रोत र सेवामा पहुँच गराउनका लागि सहयोग गरेका छन् ? • निर्णयकर्ता समूह मित्र साथि सहजकर्ता (श्रीमान्, सासु तथा परिवारका मूख्य सदस्य) ले आफू तहका सहयोगी भूमिकाका लागि उत्प्रेरणा जगाएका छन् ?

नमुना व्यक्तिको पहिचान
भुमिकाको पहिचान
(श्रीमान र सासूआमा) र परिचालन
 	
	• तल भनिए अनुसारको भूमिका निर्वाह गरिरहेका जोडी/परिवारका पुरुष सदस्य पत्ता लगाउने र परिचालन गर्ने
	    • बच्चाको हेरचाह गर्ने, दैनिक क्रियाकलापमा सहयोग गर्ने, घरआगन र चर्पी सफा राख्ने र अन्य त्यस्ता काम जो परम्परागत रूपमा उनीहरुले गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता नभएको
	    • गर्भावस्था जाँच र गर्भपश्चातको जाँच, परिवार नियोजन र अन्य स्वास्थ्य सल्लाह लिन श्रीमतीलाई स्वास्थ्य संस्था जान सहयोग गर्ने ।
	• गर्भवती, द्धूध खुवाईरहेकी आमा र बच्चाको खानपान व्यवस्था मिलाउने तथा अन्य घरायसी काममा सहयोगी भूमिका भएको,
	• १000 दिनका महिलाको सहयोगी सासू भएको परिवार
	• १000 दिनका महिलाको काम र भूमिकालाई सहयोग गर्ने परिवार

स्वच्छता तथा सरसफाई	
झड्का (Triggering) क्रियाकलाप	**Triggering गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू** • सबै समुदायका वर्ग र जातजातिको सहभागिता भएको छ ? • Triggering गर्दा महिला तथा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गलाई सम्मानित शब्दहरूको प्रयोग भएको छ ? • पुरुषहरूलाई घरको चर्पी बनाउन र सरसफाईका लागि उनिहरूको सहभागिताका लागि सम्वेदनशील र जिम्मेवार बनाउने कार्य भएको छ ? (सरसफाई महिलाको मात्र नभई घरका सबै सदस्यको जिम्मेवारी हो भन्ने बोध गराउने) • समुदायमा नेतृत्व गर्ने मुख्य व्यक्तिहरूलाई समुदाय सफा सुग्घर राख्न तथा वञ्चित/विपन्न घरपरिवारका चर्पी निर्माण गर्ने काममा सहयोग गर्न जिम्मेवार बनाउने कुरामा जोड दिईयो?
सामुदायिक स्वच्छता तथा सरसफाई सहजकर्ताको परिचालन 	• सहजकर्ताले वञ्चित/विपन्न /सिमान्तकृतहरूको घरदैलो भेट गरी चर्पीको प्रयोगबारे चेतना बढाउन सहयोग गर्ने र चर्पी प्रयोग सम्बन्धी विभिन्न क्रियाकलापहरूमा सहभागी हुन हौसला प्रदान गरेको छ ? • यी समूहहरूलाई (विशेषगरी महिलाको नेतृत्वलाई) गाविससँग विविध स्रोत प्राप्त गर्न सहयोग गरिएको छ ? • गाउँ स्वच्छता तथा सरसफाइ (VWASHCC) समितिमा वञ्चित समूह/विपन्न वर्ग तथा महिलाको प्रतिनिधित्व गराउने विषयमा पहल गरिएको छ ? • खुला दिसा मुक्त क्षेत्रमा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका घरधुरीलाई ध्यानमा राखी अनुगमन गरिएको र स्वच्छन्दता तथा सरसफाईका सम्पूर्ण व्यवहारहरूलाई सुनिश्चत गरिएको छ ? • सरसफाईमा पुरुषको सहभागिता गराउन प्रोत्साहन गरिएको छ ?
पुरुष तथा समुदायका प्रतिनिधिहरूलाई (समृद्ध वर्ग) समुदाय एवं चर्पीहरू सफा सुग्घर राख्न सहभागी गराउने (स्वीकार्य गराउने) 	• बैठकहरूमा कसरी पुरुष तथा समुदाय नेतृत्वले नमुना व्यक्तित्व को भूमिका निभाउन सक्छन् भन्ने कुराको छलफल (आमा समूह, सहयोगी समूह, सम्बन्धित समितिमा छलफल गर्ने) • पुरुष तथा अन्य समुदाय नेतृत्व गर्नेहरूलाई कसरी सहभागी गराउन सकिन्छ भन्ने विषयमा समितिमा छलफल भएको । • उनीहरू सरसफाई गर्ने कार्यमा आफैं कसरी सहभागि हुन सक्छन् भन्ने कुरामा छलफल
जिल्ला र गाविस स्वच्छता तथा सरसफाई समिति लाई जागरूक बनाउने 	• समितिमा महिला तथा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गको प्रतिनिधित्व तथा सक्रिय सहभागिता • खुला दिसामुक्त क्षेत्रको अनुगमन गरिने समितिमा महिला तथा वञ्चित/विपन्न वर्गको सहभागिता • समितिहरूले गाविसबाट अनुदान प्राप्त गरेको र वञ्चित समूह/विपन्न वर्गलाई चर्पी निर्माणमा सहयोग पुऱ्याएको • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गको समुहलाई लक्षित गरी चर्पी निर्माणमा स्रोत बाडफाँड तथा परिचालनमा पहल गरेको • समन्वय गर्नका लागि समितिसँग वञ्चित समूह/विपन्न वर्गकी महिला प्रतिनिधिलाई सहजीकरण तथा सहयोग • स्वच्छता तथा सरसफाई समितिमा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका मानिसहरू कसरी सहभागी हुन सक्छन् भन्ने बारेको छलफल गरेको । • समितीका बैठकमा घरघरायसी सरसफाईमा पुरुषहरूको सहभागितामा छलफल भएको

स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन

प्रत्यक्ष कुराकानी (गर्भाधानका) 	• स्वास्थ्य सेवा प्रदायकले महिला, श्रीमान, सासू-ससूरा तथा अन्य मूख्य परिवारका सदस्यसँग उपयुक्त गर्भाधान सयम तथा गर्भान्तर बारेमा घर भेटका समयमा छलफल • श्रीमान्, सासु तथा परिवारका अन्य मुख्य सदस्यसंग पनि छलफल र गर्न सकिने कामका बारेमा सहमती गर्ने जस्तैः • गर्भवती , आमा र बच्चाको स्वास्थ्य जाँचका लागि स्वास्थ्य संस्थामा जाने र स्वास्थ्य परामर्श सेवा लिन सहयोग गर्ने • नियमित गर्भवती, सुत्केरी जाँच गर्न • सुत्केरी गराउन स्वास्थ्य संस्थामा लैजान • परिवार नियोजनको साधनको परामर्श लिन र त्यसको प्रयोगका लागि निर्णय लिन
PDQ को माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर र पहुँचमा वृद्धि 	• महिला र वञ्चित समूह/विपन्न वर्गसँगको छलफल तथा विविध मुद्दाहरुको पहिचान भएको (पहुँच र गुणस्तर) • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाले पहिचान गरेका मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्न सहजीकरण • पहिचान भएका विषयमा आधारित छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण , कार्यान्वयन र अनुगमन
स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिको क्षमता अभिवृद्धि (वञ्चित समूह/विपन्न वर्गकाहरुको सेवामा पहुँच बढाउन र गुणस्तर सेवा प्रदान गर्न) 	• महिला र वञ्चित समूह/विपन्न वर्गसँग नियमित छलफल • समुदायका समस्याका आधारमा र वञ्चित समूह/विपन्न वर्गले उठाएका सवालका बारेमा कार्य योजना बनाउन सहजिकरण • कार्ययोजनाको कार्यन्वयनमा स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति सँगै समन्वय/कार्य र अनुगमन • स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिको नियमित वैठकमा महिला/वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका प्रतिनिधिलाई नियमित सहभागि हुन र निर्णय प्रकृयामा भाग लिन प्रोत्साहन गर्ने • महिलाका लैङ्गिक आवश्यकताअनुसार गोपनियता तथा सेवाको गुणस्तर कायम राख्नका लागि आधारभुत सहायता उपलब्ध गराउन सहजीकरण गर्ने • स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिलाई नियमित रूपमा महिला, वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका स्वास्थ्य सेवा पहुँचका समस्याका खोज र समाधानका लागि सहजिकरण गर्ने।

घरायसी खाद्यन्न उत्पादन कार्यक्रम

समूह छलफल "घरायसी खाद्यान्न उत्पादन (HFP)" 	• वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूको बैठकमा सहभागिता नियमित भइरहेको छ ? • सहभागी हुन समस्याहरू (छलफलमा नियमित सहभागी हुनकालागि अवरोध) र सहभागी नभएका महिलाहरूलाई मद्दत गर्ने उपायहरुका बारेमा छलफल ? • समूह छलफलमा सबै बराबरी सहभागी भइरहेका छन् ? बोल्ने अवसर पाएका छन् ? वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूले सक्रिय सहभागिता जनाएका छन् ?

	• उनीहरुको सक्रिय सहभागिताको लागि जोड दिइयो ? • कुनै खास समस्या (आवश्यक स्रोत, कुखुराको खोर, खाना बनाउनु, समूह छलफल हुने उचित समय आदि बारेमा छलफल गरियो ? • परिवारका सदस्यहरुले गर्भवती र बच्चाको आमालाई बच्चाको हेरचाह, सरसफाई तथा अन्य HFP क्रियाकलापहरुमा कामको बोझ घटाउन कसरी मदत पुर्‍याउन सक्छन् भन्ने सम्बन्धमा छलफल गरियो ?
बिउ, चल्ला तथा अन्य प्राविधिक सहयोग 	• वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरुले कुखुराका चल्ला तथा बिउहरु प्राप्त गरेका छन् ? (के, कति गरेका छन्?) • छनौटमा परेका वञ्चित समूह/विपन्न वर्गमा पर्ने घरधुरीले प्राविधिक सहयोग प्राप्त गरेका छन् ? • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गलाई बिउ वितरण वा चल्ला वितरणका क्रममा उठेका विवाद वा समस्याका बारेमा छलफल तथा तिनीहरुको निराकरणका उपायहरु अपनाईयो ? • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरुले कृषि तथा पशु विकास सेवा केन्द्रबाट सेवा प्राप्त गर्न सकेका छन् । • अति वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरुले खोर बनाउन आवश्यक श्रोत प्राप्त गर्न सकेका छन् ?

घरभेट/अनुगमन (घरासयी खाद्यान्न उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन, स्थानीय व्यवस्थापन पक्षलाई सुदृढ बनाउन सुधारात्मक अनुगमन)
 	
	• घरायसी बगैंचा निर्माण तथा घरायसी कुखुरा पालनका लागि परिवार तथा समुदायको सहयोग (कार्यबोझ र खर्चको बाँडफाँड) भएको छ छैन ?
	• घरायसी खाद्यान्न उत्पादनकालागि महिलाको सक्रिय सहभागिता भएको छ ?
	  ◦ निर्णय लिने कार्यमा उनको सहभागिता,
	  ◦ संयुक्त रुपमा निर्णय लिइने अभ्यास गरेको परिवार
	  ◦ परिवारका सदस्यहरुको घरायसी खाद्यान्न उत्पादन कृयाकलापमा सहभागिता
	  ◦ के उमार्ने, के फलाउने, के बिक्री गर्ने, कहाँ गर्ने, कसरी गर्ने, आम्दानीको प्रयोग कसरी गर्ने आदिमा महिलाको सहभागिता र निर्णय गर्ने गरेको परिवार
	  ◦ महिला तथा बालबालिकाले हरियो सागपात, मासु, अण्डा आदिको प्रयोग
	  ◦ सेवा र प्राविधिक सहयोग प्राप्त गर्न सम्बन्धित निकायसंग (कृषि, पशु सेवा, स्वास्थ्य गाविस) समन्वय गर्न गराउन सकेका महिला

भूमिहीनहरुलाई घरायसी बगैंचाका लागि उपलब्ध गराउन सकिने सामुदायिक, सरकारी तथा निजी जमिन खोज गर्न सहयोग	• प्रयोगमा नआएको सरकारी जमिनको उपयोगिताको बारेमा गाविस र कृषि कार्यलयसँग समन्वय र छलफल • (प्रशस्त जग्गा भएका परिवारसँग पनि छलफल गर्न सकिने) • HFP समूहले सामुहिक रुपमा पनि प्रयोग गर्न सकिने कुरामा छलफल
महिलालाई स्थानिय वित्तिय संस्था (बचत समूह, सहकारी) मा सदस्य बन्न र खाता खोल्न प्रोत्साहन र सहयोग 	• बैठकको समयमा यसको महत्व बुझाइ, अन्य समुह/सञ्जाल तथा वित्तिय संस्थाको जानकारी गराई खाता खोल्न उत्प्रेरणा जगाउने । • जब VMF हरु समुहमा आबद्ध हुन्छन् खाता खोल्दा एकजना वञ्चित समूह/विपन्न वर्गको महिला समेतको खाता खोल्ने

वञ्चित समूह/विपन्न वर्ग समुहबाट नेतृत्व दिन सक्ने महिलाको पहिचान गर्ने र नेतृत्व विकासको लागि सहयोग गर्ने । 	• आफूले सिकेका कुराहरूलाई लागू गर्नसक्ने, समुदायको कार्ययोजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन नेतृत्व दिन सक्ने सम्भावित महिलाको पहिचान गर्ने • नोटः समुदायमा सरसफाई क्रियाकलाप गर्दा नागरिक सचेतना केन्द्र र नागरिक वडा मन्चको वैठकका समूहको बैठक अदिका बेला पहिचान गर्न सकिनेछ । • यी पहिचान गरिएका महिलाहरूको सुचि तयार गरी क्षमाता विकासका लागि पहल गर्ने ।
समन्वय तथा सम्बन्ध	
सम्बन्धित विषयगत कार्यालयहरूसँगको सहयोग/ समन्वय र परिचालन (कृषि, सरसफाई, स्वास्थ्य) 	• महिला तथा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गको निर्णय प्रक्रियामा हुने भूमिकाका बारेमा समन्वय तथा छलफल भएको • महिलामा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका मानिसहरूले सम्बन्धित निकायसँग स्रोत तथा सूचना माग गर्न सकेको (स्वास्थ्य, जिविस, पशु सेवा, कृषि D/V WACC/FNSSC) आदि) • महिला वञ्चित/विपन्न सम्बन्धित मुद्दाहरूका बारेमा नियमित समन्वय बैठक र छलफल • नियमित रूपमा अनुगमन • वञ्चित समूह/विपन्न वर्गलाई कार्यक्रमको बारेमा जानकार बनाउन तथा उनीहरूलाई किन सहयोगको आवश्यकता छ भन्ने कुराको पहिचान गर्न सहायता पुऱ्याउन संयुक्त अनुगमन गर्ने
सामाजिक परिचालन तथा सुशासन	
नागरिक सचेतना केन्द्र (रिफ्लेक्ट) 	सामाजिक परिचालकसँग सहकार्य गरी निम्न कुराहरू निश्चित गर्ने • बैठकमा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका महिलाहरूको नियमित उपस्थिति • छलफलमा भाग लिएको • निर्णय प्रक्रियामा सहभागि भएको • सामुद्वायिक छलफल, गाविस परिषद तथा निर्णय लिइने अन्य मञ्चहरूमा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशिकरण उनीहरूको सहभागिता • एकिकृत पोषणसंग सम्बन्धित निकायसंग सूचना स्रोत भएको सेवा माग गर्न सेकेको (स्वास्थ्य, कृषि, पशु, गा.वि.स., आदि)
नागरिक वडा मञ्च 	सामाजिक परिचालकसँग सहकार्य गरी निम्न कुराहरू निश्चित गर्ने • बैठकमा वञ्चित समूह/विपन्न वर्गका समुद्वायका पूरूष तथा महिलाहरूको नियमित उपस्थिति भएको • छलफलमा भाग लिएको • निर्णय प्रक्रियामा सहभागि भएको • सामुद्वायिक छलफल, गाविस परिषद तथा निर्णय लिइने अन्य मञ्चहरूमा उनीहरूको सहभागिता • लैङ्गिक र सामाजिक समावेशिकरण का सवालमा छलफल भएको छ ? • कुनै पनि सवालमा छलफल हुँदा लैङ्गिक पक्षलाई पनि हेरिएको ।

नोट:

नोट: